

Evrenselcilik, İnsan Hakları ve Liberalizm Üstüne^(*)

Doğan Özlem^(**)

Felsefe Etiği: Felsefe Kavramları Felsefe Anlayışlarına Görelidir

Felsefe kavramları nötr ve masum değildirler. Onlar ancak belli felsefi anlayışlar, görüşler, tavırlar ve nihayet yüzyıllar içerisinde geleneğini bulmuş "izm"ler açısından tanımlanabilirler. Gerçi yeni bir anlayış, görüş, tavır pekala ortaya konabilir; fakat bir anlayış, görüş ve tavrıdan bağımsız kavramlar ortaya konamaz. Başka bir deyişle, felsefe kavramlarının felsefe anlayışlarından, felsefi görüşler ve tavırlardan vd. bağımsız tanımları yoktur. Dolayısıyla bu kavramları tanımlarken veya kullanırken, hangi anlayış, görüş, tavır, "izm" vd. açısından tanımlanıp kullanıldıklarını belirtmek gerekir. "Ben bu kavramı bağlı olduğum şu anlayış, benimsediğim şu görüş vd. doğrultusunda tanımlıyorum; başka anlayışlar aynı kavramı kendi doğrultularında başka şekilde tanımlarlar veya tanımlayabilirler" demeyen bir felsefeci, yapmış olduğu tanımın özellikle felsefeyle doğrudan ilişkili olmayanlar gözünde biricik geçerli tanım olarak görülmesine yol açabilir ki; bu, felsefe etiği açısından kınanması gereken, dürüstlük ve düşünce namusuyla bağ-

daştırılmayacak olan bir durumdur. Felsefe etiği, kendi anlayış ve görüşünün tek, biricik geçerli anlayış ve görüş olmadığı, başka anlayış ve görüşlerin de geçerli olabileceği bilincine ve duyarlılığına sahip olarak felsefe yapmayı buyurur.

Bizde, "evrenselcilik", "insan hakları" ve "liberalizm" kavramları, son zamanlarda çok büyük ölçüde liberal eğilimlilerin tekelinde işlenmekte, karşıt eğilimler ya önemsizleştirilmekte ya da hatta yok sayılmakta, yani felsefe etiğine gereğince uyulmamaktadır. Çünkü bu kavramları son yüz elli yıldır liberal olmayan bir çizgide yoğun şekilde işleyen, fakat hiç de "liberal" olmayan bir tutumla unutturulmak, bastırılmak istenen güçlü bir gelenek vardır. Felsefe düzleminde bu konuları en yoğun şekilde tartışan iki felsefe tipi ise, evrenselci felsefe ile tekilci/tarihselci felsefedir. Ben burada, bu kavramları bu iki tip felsefe açısından birkaç cümleyle karşılaştırmalı olarak ele aldıktan sonra; konuya ilişkin daha önceki yazılarımdan bazı aktarmalarla, evrenselci felsefenin bu kavramlar için verdiği tanımların tekilci/tarihselci felsefe açısından ve hu-

kuk ve siyaset felsefeleri bağlamında bir küçük eleştirisini sunmaya ve bizde bu konuda özellikle 1980'li yıllardan sonra yaygınlaşan tek yanlılığın giderilmesine küçük bir katkıda bulunmaya çalışacağım.

Evrensel ve Evrenselcilik Üstüne

"Evrensel" ve bağlı olarak "evrenselcilik" kavramları, felsefede binlerce yıldan beri bir kutuplaşma içerisinde tanımlana gelmişlerdir. Bu kutuplaşma, "evrensellik" ile "bireysellik", "tümellik" ile "tikellik" ve "genellik" ile "tekillik" kavramlarının anlaşılış biçimlerinde ortaya çıkan ve önce mantıksal, ontolojik, epistemolojik, daha sonra ahlâksal, hukuksal, siyasal boyutları olan bir kutuplaşmadır. Bu kutuplaşma, mantıktan ontoloji ve epistemolojiye, ahlâktan hukuk ve siyasete kadar, tümencilik-tikelcilik, evrenselcilik-adçılık (nominalizm), (son olarak son yüz elli yıldan bu yana) pozitivism-tarihselcilik karşıtlıklarında somutlaşır. Bu kutuplaşma o kadar köklü bir kutuplaşmadır ki; felsefe tarihi boyunca ortaya konulan felsefi anlayışları, "izm"leri, bu kutuplaşmada buldukları yer bakımından değerlendirmek, onların anlaşılması ve değerlendirilmesi bakımından bir gerekliliktir. Bu kavramları bu kutuplaşmaya gönderme yapmadan ele almak, başta belirttiğim gibi, felsefe etiğine de asla sığmaz.

Evrensel kavramını sahiplenenler ve "evrenselcilik"i savunanlar, genellikle rasyonalist/idealist filozoflar ve felsefe okulları olmuştur. Onlar "evrensel"i, çok kaba olarak, "evrenin bütününe yayılan, evrenin bütünü ve ev-

rendeki herşey için geçerli olan, hiçbir istisna kabul etmeyen şey, yasa, ilke" anlamında kullanırlar. Ahlâksal, toplumsal alanda ise, bir düşünce, doğruluğunu tüm ilgili insanların teslim etmesi anlamında, evrenselci; başka bir ifadeyle, tüm insanların kabul ettiği, onayladığı bir düşünce, evrenselci.

Evrenselcilik de, özellikle ahlâksal/toplumsal alan için yapılan "evrensel" tanımına koşut olarak, ahlâksal/toplumsal yaşamda "genelgeçerlik ve doğruluğun ölçütü olarak tüm insanların onayını temele alma"yı hedefler. Bu onayı almış bir düşünce, artık evrenselleşmiş sayılır. Evrenselcilik özellikle din, ahlâk, hukuk ve siyaset ve nihayet ve özellikle felsefe alanlarında binlerce yıldan beri çok etkili olmuş bir tavidir. Örneğin, bazı evrenselciler, ahlâk alanında hazza dayalı mutluluğun tüm insanlar için istenen bir değer olduğuna inandıklarından, tek tek her insanın tüm insanların mutluluğunu amaçlaması gerektiğini, ahlâksal yaşamın ancak bu yolla evrenselleşebileceğini ileri sürerler. Bunun yanı sıra, evrenselcilik, Batı kültür tarihinde en çok teolojide etkili olmuştur. Hıristiyan teolojisine göre, Tanrı tüm halkların babasıdır, kurtuluşa ermek bakımından tüm insanlar aynı ve eşittir. Tanrı hiçbir ulus, ırk veya halkı, koruma ve inayet bakımından birbirinden ayırmaz. Tanrı'nın iyiliği ve inayeti evrenselci.

Ne var ki, tüm insanların onayladığı bir geçerlilik ve doğruluk ölçütü bulmak ve buna bağlı olarak ahlâksal/toplumsal yaşamda evrensel değerler konumlayıp bunları realize etmek,

(*) HFSA'nın İstanbul Barosu ile 6-7 Eylül 2002 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirdiği "Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar" adlı sempozyumda sunulmuştur.

(**) Prof. Dr. Muğla Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

insanlık tarihine, kültür tarihine bakıldığında, mümkün olmamıştır. Öyle ki, evrensel, düşüncede hep aranan, çok zaman bulunduğu da inanılan, ne var ki insanlık tarihinin hiçbir döneminde somut olarak gerçekleşmeyen veya gerçekleştirilemeyen bir şey olarak kalmıştır. Örneğin, mutluluk, onu yaşamın amacı sayanlar için bir evrensel ölçüt olabilir; fakat yine örneğin Kant, ahlâksal yaşamın amacının mutluluk olamayacağını öğretmiştir. Bir başka örnek: Tanrısal inayeti evrensel sayanlar, Tanrı'ya inananlardır; inananlar için böyle bir evrensellikten söz edilemez. Kısacası, "evrensel"in, "tüm insanlar için geçerli kabul edilen düşünce" diye, biçimsel, yani içeriksiz bir tanımlı yapılabilir; fakat somut ve içeriksiz olarak "evrensel"in ne olduğu belirlenemez. Tuhaf, fakat gerçek olan şudur ki, herhangi bir alanda "evrensel"in ne olduğuna, tüm insanlar değil, farklı bireylerin ve farklı insan gruplarının çeşitli felsefeleri, dinleri, ahlâk anlayışları, hukuk öğretileri, siyasal inanç ve ideolojileri karar vermekte ve böylece yaşanan şey, aynı alanla ilgili birden fazla evrensel arasındaki rekabet olmakta, fakat bu "evrensel"lerden herhangi biri tüm diğerlerini sahneden silip tek başına herkes için geçerli olamamaktadır. Başka bir deyişle, "evrensel"in içerik olarak ne ifade ettiği hep tartışmalı olduğundan, "evrensel"in evrensel bir tanımını yapmak imkânsızlaşmaktadır.

Evrenselcilik, felsefe tarihinin erken dönemlerinden beri eleştirilmiş, karşıtı bulmuş bir anlayıştır. Ve evrenselciliğin felsefe tarihinin hemen

her dönemindeki başlıca karşıtı, adçılık (nominalizm) olmuştur. Adçılara göre tümel ve/veya evrensel diye bir şey yoktur, yalnızca tikeller, tekiler vardır. Dünya farklı tekilerin dünyasıdır ve insan söz konusu olduğunda bu tekilerin her biri bir birey, toplum söz konusu olduğunda ise, gruplar, zümreler, sosyal sınıflardır. Ne var ki, her bir tekil için bir ad koymaya kalkışsaydık, düşünmede ve dilde büyük zorluklarla karşılaşırız. Düşünmede ve dilde tasarruf sağlamak için özleri itibarıyla farklı olan tekileri, benzer yönlerini gözeterek bir küme, bir sınıf, bir genel kavram altında topluyor ve onlara bir ortak ad koyuyoruz. İşte tümeler/evrenseller, düşünmede ve dilde tasarruf sağlasın diye bizim tarafımızdan ortaya konulmuş adlardan, düşünme faaliyetini külfetten kurtaran simgelerden başka bir şey değildiler. Tümelere/evrensellerin varlığı ve gerçekliği yoktur; gerçek olanlar sadece tikeller, bireylerdir.

Ben, çalışmalarımı, büyük ölçüde adçı (nominalist) bir epistemolojiye dayanan hermeneutik geleneği içerisinde sürdürdüm ve sürdürmekteyim. Çeşitli görünümüleriyle evrenselciliği otuz yıldır eleştiriyorum. "Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi" başlıklı bu kolonyumun amacını gözeterek, burada eleştirilerimi evrenselciliğin hukuk ve siyaset alanlarındaki görünümüne yönelttiğim.

Evrensellik fikri düşünen kafalar için her zaman çok câzip bir fikir olmuştur. Öyle ki, düşünen kafaların büyük çoğunluğunun, felsefe ve bilimde evrensele ulaşma çabası kadar ahlâkta,

hukukta ve siyasette de evrenseli toplum yaşamına sokma, evrensel bir toplum düzeni oluşturma girişiminden vazgeçmedikleri görülür. Bu girişim, ilk bakışta çok saygıdeğer bir girişim olarak görülebilir. Ne var ki, bilgi alanında evrenseli arama serüveni kadar toplumsal/hukuksal/siyasal alana da evrenseli sokma çabaları, insanlık tarihi içinden bakıldığında, doğruyu bulma aşkına ve tüm insanlığın yararına sürdürülmüş olsalar ve bu yüzden saygıdeğer olsalar bile, beklenenin tersine, düşünce ve eylemde farklılaşmanın, hizipleşmenin ve çatışmanın en etkili güdümlenici olmuştur. Çünkü, biraz önce de değindiğim gibi, tüm insanlar için bilgide kamtlanmış ve ahlâk, hukuk ve siyasette üzerinde uzlaşmış bir evrensellik olmadığından, evrensellik, daima, bazılarının görüş, eğilim ve inançları doğrultusunda savunulan ve savunmakla kalmayıp ona içtenlikle inananların yine içtenlikle dayattıkları bir şey olmaktan kurtulamamıştır ve bu dayatma başka bazılarının görüş, eğilim ve inançları doğrultusunda başka evrenselliklerin dayatılmasına yol açmış, bilgide, ahlâkta, hukukta, siyasette ve hepsinden önce felsefede, uzlaşmazlık ve çatışmayı besleyip durmuştur. Tam da bu yüzden, "evrensel"i felsefede ve bilimde bulduklarına veya ahlâkta ve siyasette oluşturduklarına veya onun ergeç oluşturulacağına içtenlikle inananlar, farkında olsunlar olmasınlar, totaliter, globalist ve dayatmacılıklarından ötürü otoriter olmuştur.

Evrenselci felsefe ve evrenselci bilim, Batı tarihinin son üçyüz yılına es-

kisiyle oranlanamayacak ölçülerde damgasını vurmuştur. Özellikle Aydınlanma, bilgide pozitif bilimcilik, ahlâkta, hukukta ve siyasette liberalizm yoluyla evrensele ulaşabileceğine inanmıştır. Aydınlanma, gelenekleri, yönetim biçimleri ne kadar farklı olursa olsun, tüm toplumların evrensel ideler olarak özgürlük ve eşitlik idealleri altında, ergeç homojen bir dünya toplumu halinde birleşeceklerini öngörmüştür.

Hukuk Felsefesinde Evrenselcilik: Hukuk Devleti ve İnsan Hakları

"Hukuk devleti" idesi, Aydınlanma-ya özgü evrenselciliğin 19. yüzyılda hukuk felsefesi alanındaki en etkili ürünü olmuştur. Aslında hukuk devleti idesi, adı konulmamış olsa da, İlkçağdan beri mevcuttur ve devlet kudretini sınırlandırma ihtiyacının bir ürünü olagelmıştır. Modern hukuk devleti, devlet kudretini "birey"in hak ve özgürlükleri lehine sınırlandırmayı hedefler. Bu nedenle modern hukuk devleti idesinin güdümlenici değerleri, bireyin özgürlüğü ve insan hakları olmuştur. Devlet kudretini bireyin lehine sınırlandırmak amacıyla ise, devletin bir anayasayla çerçevelenmesi, devlet faaliyetlerinin hepsinin hukuk kurallarına bağlanması (hukukun üstünlüğü), hukuk kurallarına bağlılığın bağımsız yargı organlarıncı sağlanması, bireylerin mal varlıklarına yapılan müdahalelerin önlenmesi, başta olmak üzere; bazı araçlara başvurulması gerektiği tasarlanmıştır. Hukuk devleti ile sağlanmak istenen de, evrensel olduklarına inanılan hakların, "insan hakları"

denen hakların, yaşama, özgürlük, eşitlik, çahşma, eğitim alma, sağlıklı yaşama, meslek sahibi olma, uygun bir yaşama standardına ulaşma, mahremiyeti koruma, özel yaşamın korunması, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, bilimsel, felsefi ve sanatsal faaliyette bulunma özgürlüğü vd. türünden hakların güvence altına alınmasıdır.

Ben, burada, "hukuk devleti" ve "insan hakları" nosyonlarının düşüncedeki ideal geçerliliği ve bu anlamda yine düşüncede yaratılmış evrensellikleri ile ilgilenmiyorum. Beni ilgilendiren, bir nominalist ve tarihselci olarak, "hukuk devleti" ve "insan hakları"nın sadece birer ad (nomina) olarak kaldıklarını, onların düşüncede yaratılmış idealiteleri ile pratik yaşam arasında bir örtüşmenin gerçekleşmediğini, dünyada henüz böyle bir örtüşmenin yaşandığı bir devlet ve toplum olmadığını saptamaktır.

İnsanlık tarihi bize şunu öğretiyor: Normatif hukukun tüm bireyler (yurttaşlar) için geçerli sayılan ilke ve kavramlarının düşüncede yaratılmış ideal evrenselliği ile farklı bireylerin, farklı grupların, farklı zümrelerin, farklı sınıfların ve nihayet farklı toplumların farklı çıkar, ilgi, amaç ve değerlerinin tekilliği ve özgüllüğü arasında kapatılamaz bir uçurum vardır. En önemlisi de, evrenselci bir söylem içerisinde gruplar-üstü, sınıflar-üstü, çıkarlar-üstü, yönetimler-üstü, ideolojiler-üstü bir şekilde sunulan bir hukukun arkasında da, bir grubun, bir sosyal sınıfın ve giderek bir kültür çevresinin ilgi, çıkar, amaç, değer, yönelim, zihniyet

ve ideolojisinin yattığı, özellikle Yeniçağ Batı tarihinden bildiğimiz bir hussustur.

Adçı (nominalist) bir epistemolojiye sahip olmasıyla evrenselciliğe karşı bir felsefi tavra sahip olan hermeneutik felsefenin en önemli saptamalarından birisi, insanın tarihsel bir varlık olduğu, tarihsel koşullar ve koşullanmalar içerisinde ve belli bakış açıları, zihniyetler, çıkarlar ve amaçlar güdümlünde düşündüğü, yarattığı ve ürettiği; üstelik düşündüğü, yarattığı ve ürettiği her şeyin tarih içerisinde değiştiği ve dönüştüğüdür. Dolayısıyla insanın tasarımı yapıp uygulamaya koyduğu her şey, hukuk da dahil olmak üzere, tarihsellikten, değişip dönüşmeden nasibini alır. Bu nedenle, insanlara ve toplumlara ait her şeyi, kendi tarihsellikleri, kendi bir defahlıkları içerisinde kavramak ve değerlendirmek esastır. Böyle bir felsefi tavrıla bakıldığında, "evrensel" teriminin fiktif bir terim olduğu, evrensellik taşıdığı düşünülen veya evrensellik taşıması arzu edilen bir şeyin, ona içtenlikle inanılmış olsa da, bir grup, bir zümre, bir sınıfın amaçlarına, değerlerine, zihniyetlerine, ideolojilerine bağlı kaldığı ve bunlara hizmet ettiği görülür.

Bu durumda, "hukuk devleti" ve "insan hakları" kavramlarının arkasında yatan grupsal, zümresel, sınıfsal amaç, değer ve zihniyetin ne olduğunu sormak gerekir. "Hukuk devleti" ve "insan hakları" kavramlarını yaratan bir sosyal sınıf vardır ve bu sosyal sınıf, ideoloji olarak liberalizmi benimsemiş olan burjuvazidir. Bu demektir ki, "hukuk devleti"ni ve "insan hakla-

rı"nı liberal ütopyadan, liberal dünya görüşünden, liberal zihniyetten ve liberal ideolojiden ayrı ele almak, onları aşkınlıktır mümkün değildir. Alman hukuk felsefecisi ve hukukçusu Franz L. Neumann, Der Bürgerliche Rechtsstaat (Burjuva Hukuk Devleti) adlı eserinde (1979) bu durumu şöyle ifade etmektedir.

"Hukuk devleti ve insan hakları kavramlarını yaratmakla, burjuvazi, kendi devletini soyut devlet kavramı ile özdeşleştirmek istemiştir. Liberal burjuvazi, sadece kendi devletini hukuk devleti olarak adlandırmakla, kendi talepleriyle uyuşmayan diğer bütün devlet tiplerini, hukuksuzluk devletleri ya da despotluklar kategorisine yerleştirmiştir. Hukuk devleti ve insan hakları kavramlarının ortaya atılmasında, burjuvazinin kendisini ulus, kendi devletini de soyut devlet idesi ile özdeşleştirme eğilimi gizlidir" (Franz L. Neumann, Der Bürgerliche Rechtsstaat", Frankfurt/M., 1978, s.119. Aktaran: Mithat Sancar, "Devlet Aklı" Kısacasında Hukuk Devleti, İstanbul 2000, S. 30).

Bu durumda, "hukuk devleti" ve "insan hakları" konseptlerinin arka planını görebilmek için liberalizmin ne olduğu ve onun tarihsel seyri, birkaç vurguyla sınırlı kalsa da., anımsanıp değerlendirilmelidir.

Liberalizmin İki Yüzü ve İki Yüzlülüğü

Son iki yüz yıllık Batı siyasal tarihinin bize öğrettiği üzere, evrenselci felsefe tipi içinde yer alan bir anlayış olarak liberalizmin iki yüzü vardır ve bu

iki yüz birbiriyle bağdaşmaz. Bu yüzlerden birisi "siyasal liberalizm" teriminde ifadesini bulurken, diğeri "ekonomik liberalizm" veya "kapitalizm" olarak anılır. Siyasal liberalizmle birlikte düşünülmesi gereken bir de "hukuksal liberalizm" vardır ki, ifadesini "hukuk devleti" ve "insan hakları" kavramlarında bulur. Ne var ki, liberalizm, uygulamada, hukuksal ve siyasal liberalizmden çok daha fazlasıyla ekonomik liberalizme yani kapitalizme dayanır ve bu yönüyle, insanların doğuştan eşit olmadıklarını, insanlar arasında yetenek, zekâ ve beceri farklılıkları olduğunu, yetenekli ve becerikli olanların bu yetenek ve becerilerini özgürce sergilemeleri, serbestçe mal, mülk ve sermaye sahibi olup yatırım yapmaları gerektiğini, toplumların da esasen bunların "özgür girişim"leri sayesinde geliştiklerini öğretir. Böylece, siyasal ve hukuksal liberalizmin teoride kalan eşitlikçi yönü ile ekonomik liberalizm olarak kapitalizmin eşitsizlikçi yönü arasındaki karşıtlık ve bundan doğan gerilim, son iki yüz elli yıldır, asla giderilemeyen, hatta yumuşatılamayan bir karşıtlık ve gerilim olarak yaşanmıştır, yaşanmaktadır. Ekonomide sosyal sınıfları, aşırı gelir dengesizliğini, bir sosyal sınıf veya grubun diğeri sosyal sınıf veya gruplar karşısında üstünlüğünü insanlar arasındaki eşitsizliğin doğal sonucu olarak gören ve bu yüzden kaba bir natüralizme dayanan bu liberalizm, yine kendisinin sebep olduğu ekonomik ve sosyal eşitsizliklerden kaynaklanan toplumsal sorunların ve huzursuzlukların üstesinden gelememiştir, gelemeye-

mektedir; ayrıca bunu doğal karşıladığı için gelmek de istememektedir. O böyle bir üstesinden gelme gayretini, ancak, bu sorun ve huzursuzlukların kendi egemenliğini tehdit etmesi karşısında ve sınırlı bir şekilde göstermiş, ekonomik ve sosyal iyileştirmelere bu tehdidin büyüklüğü oranında kerhen başvurmuştur. Yeniçağ Batı tarihi, bize, bu tehdidin azalması oranında liberalizmin eşitsizlikçi uygulamalarda pervasızlaştığını, hatta vahşileştğini öğretiyor. Kapitalizm, 1830'lu yıllardan sonra ikinci kez, günümüzde, böyle bir vahşileşme dönemine yeniden girmiş görünüyor. Tarihsel olarak bakıldığında, "hukuk devleti", "insan hakları", "bireyin özgürlüğü" gibi albenili kavramlar, uygulamada, vahşi kapitalizmin vahşetini gizleyen, Batı'nın dünya üzerindeki egemenliğini perçinlemeye yarayan bir işlev yüklenmişlerdir. Bu kavramlar vahşi kapitalizmin eşitsizlikçi yapısının şatafathı örtülerine dönüşmüşler ve kapitalist Batı'nın uluslararası ilişkilerinde, Batı'nın lehine çalışan, Batı'nın iktidarını güçlendiren silâhlar haline gelmişlerdir.

Burada hassas nokta şudur: "Hukuk devleti", "insan hakları" gibi konseptlerin yaratıcısı olan Batı ülkelerinde bunların gerçekleşmesi için içtenlikli bir çaba gösterilip gösterilmediği ülkemizde yeterince soganmamakta, Batılı ülkeler bu konseptlerin yaşama geçirildiği ülkeler gibi algılanabilmektedirler. Oysa bize düşen, bu kavramları tüm dünyaya ihraç eden Batılı devletlerin önce kendilerinin bu konuda ne durumda olduklarını görmek,

yani onların bu konseptleri ne ölçüde kendi halklarının sosyal yaşamlarına sokabildiklerini, Batı karşısında bir eksiklik ve ezilmişlik duygusuna (Batı bu duyguyu şırınga etmeyi iyi becerir) kapılmadan, soğukkanlılıkla tartışmaktır. Bu konuda şüpheli olunmalı, Batılı devletlerin kendilerini hukuk devletini gözetten, insan haklarına saygılı devletler olarak göstermeyi iyi becermeleri ve bunu iyi reklam etmeleri, hukuk devletini tamamen gözettiklerinin, insan haklarına sonuna kadar saygılı olduklarının kanıtı sayılmamalıdır. Uluslararası siyasetin, binlerce yıldan beri bir hegemonya kavgası olduğu, bugün de böyle olmaya devam ettiği açıktır. Bu kavgada her türlü silâha ve araca başvurulduğu da bilinen bir husustur. Son iki yüzyıldır Batı, kendi ürettiği ve evrensel olduğuna dünyayı inandırmaya çalıştığı kavramları da birer hegemonya aracı olarak kullanmayı iyi öğrenmiştir. Siyasal tarih, fikirlerin silâh olarak kullanılmasının örnekleriyle doludur. Son dönemde Batı, dünyaya egemen olma siyasetini "küreselleşme" adı altında sürdürmektedir. Bu siyasette, "hukuk devleti" ve "insan hakları" konseptleri, Batı dışı dünyaya karşı dıştan bakıldığında albenili birer vitrin süsü olarak görünse de, aslında oldukça etkili birer silâha dönüşmüşlerdir.

Bu hususun iyice altının çizilmesi gerektiğine inanıyorum: AB çatısı altında birleşme gayreti içinde olan Avrupalı devletler dahil olmak üzere Batılı devletlerde karşılaştığımız liberalizm, son derecede pragmatist, çıkarıcı ve iki yüzlü bir liberalizmdir. Buralar-

daki "liberal demokrasi", bizim gibi ülkelerde abartıldığı gibi, hiç de gerçek bir demokrasi değildir. Biraz önce liberalizmin, ekonomik ve siyasal/hukuksal olmak üzere, iki yüzüne değinmiştim. Bugün dünyaya yön veren, eşitsizlikçi ekonomik liberalizmdir, vahşi kapitalizmdir; eşitlikçi, hukuk devletine ve insan haklarına saygılı hukuksal ve siyasal liberalizm değildir. Ve liberalizmin bu iki yüzü aynı zamanda onun iki yüzlülüğü, riyakârlığı olarak algılanmalıdır.

Günümüzde hukuk felsefesi sorunlarının, liberalizmin ve bağlı olarak hukuk devleti ve insan hakları konseptlerinin reel, tarihsel bir irdeleme ve eleştirinin konusu yapılmadan ele alınmasının büyük bir eksiklik olduğunu, bizim ülkemiz gibi ülkelerde hukuk felsefesi tartışmalarının özellikle böyle bir irdeleme ve eleştiri eşliğinde sürdürülmesinin bir gereklilik, ayrıca sömürgeleşme/sömürgeleştirilme sürecine itilmiş gibi görünen bizim ülkemizde hatta bir zorunluluk olduğunu vurgulayarak sözlerimi bitiriyorum.